

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ SZEMÉLYEKKEL KAPCSOLATOS HOLISZTIKUS MEGKÖZELÍTÉSEK KIALAKULÁSÁNAK ÖSSZEFÜGGÉSEI

Szabó Diána

Debreceni Egyetem, Humántudományok Doktori Iskola

A magyar fogyatékos személyek iskolázottságának történetével kapcsolatos tudományos munkák leginkább intézménytörténeti jellegűek (pl. *Bass*, 2008; *Bánfalvy*, 2008, 2009; *Gál*, 2010; *Laki*, 2013; *Subosits*, 2002; *Subosits és Szőlősi*, 2007; *Mészáros, Német és Pukánszky*, 2004), illetve egy szűkebb szakterület múltjának átfogó elemzésére irányulnak (pl. *Benczúr*, 2011; *Gordosné*, 2007; *Kappéter*, 2001).

Elvétve fellelhetők a hazai szakirodalomban egy-egy gyógypedagógia-történeti korszakot felölelő oktatásszociológiai jellegű elemzések is (pl. *Lakatos*, 2003; *Tausz és Lakatos*, 2004; *Nagy*, 2012), melyek jelentős része már kiterjed az adott korszak hazai és nemzetközi összehasonlító vizsgálatára. Ezek a munkák hiánypótlóak, konkrét statisztikai adatok – leginkább népszámlálási adatok – másodelemzése révén vontak le értékes következtetéseket a fogyatékossgal élő tanulók iskolázottságáról, amely szerint rendre elmaradnak a kortársaiktól, illetve az európai átlagtól. Eredményeiket nemzetközi kutatási adatokkal is alátámasztják (pl. *EADSNE*, 2003, 2011, 2012; *OECD*, 2012). Azonban ezen intézménytörténeti kutatások nem állítják párhuzamba a statisztikai eredményeket a vizsgált időszak társadalmi jellemzőivel, például a felnőttkép, az iskolakép, a családkép vagy a gyermekkép sajátosságaival. Összességében a hazai gyógypedagógiai szakirodalomban kevés a történeti értékű összehasonlító szociológiai tanulmány.

Jelen munka ezt a hiányt kívánja pótolni a gyógypedagógia-történet egy szeletének társadalomtudományi összefüggéseit rendszerező tanulmány megírásával. Az írás célja, hogy a fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos megközelítéseket – a neveléstudományi és jogi szempontú összehasonlításon túl –, történeti-társadalmi kontextusba helyezve, következtetéseket vonjon le a holisztikus szemlélet kialakulását alakító tényezőkről. Az összehasonlító vizsgálatot nyolc szempont mentén (mellékletben az 1. táblázat), két fő kutatási kérdés köré csoportosítottuk – hipotézisalkotásra a neveléstörténeti téma társadalomtudományi nézőpontú feltáratlansága miatt nem vállalkoztunk. A vizsgálati szempontok a következők voltak: (1) terminológia kifejezések a fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatban; (2) terminológiai kifejezések modellekbe sorolása; (3) politikai célok; (4) társadalomkép; (5) felnőttkép; (6) iskolakép; (7) családkép; (8) gyermekkép (1. melléklet). A kérdések a következők: (1) 1975-től a nemzetközi folyamatok hogyan befolyásolták a politikai célokat, milyen hatással voltak a hazai jogalkotásra és a szakmai

állásontra a különböző időszakokban? (2) Tudott-e igazodni a társadalom és a különböző irányzatok, eszmék a különböző időszakok politikai céljaihoz, és ha igen, akkor milyen társadalmi változásokat eredményeztek?

A tanulmány felépítése a következő logikai struktúrát követi: 1975-től napjainkig tartó időszakban a legjelentősebb nemzetközi események számbavételén keresztül vizsgáltuk azok hatását a magyar jogalkotásra és szakmai hozzáállásra, továbbá mindezek összefüggésében vizsgáltuk a témának az adott időszakbeli szociális-kulturális kontextusát. A kutatás forrásainak kiválogatásánál tág körből való merítésre törekedtünk azzal a céllal, hogy minél teljesebb képet kapjunk a fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos holisztikus megközelítések kialakulására hatást gyakoroló politikai és szakmai interpretációkról. A nemzetközi oktatáspolitikai dokumentumok körébe kizárólag a terminológia változásait befolyásoló legfontosabb egyezmények és törvények (a továbbiakban: tv.) kerültek be, összehasonlítási alapot adva a hazai politikai és jogi környezet tanulmányozására. A nemzetközi és a hazai tudományos munkák közé azon forrásokat válogattuk be, amelyeken keresztül betekintést kaptunk a fogalomhasználat és a fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos szakmai megítélés változásairól. Írásunkban az általunk kiragadott példák segítségével egy összefoglaló kép kialakítására törekedtünk.

A fogalmak mögött húzódó eltérések társadalomtudományi nézőpontú összehasonlítása

A fogalmak mögött húzódó eltérések társadalomtudományi nézőpontú összehasonlítása céljából az alábbiakban először az 1975-től napjainkig tartó időszakban jellemző terminológiai kifejezések, illetve a besorolásaikkal kapcsolatos összefüggések és eltérések feltárását tesszük meg (1. 1. melléklet). Ezt követően térünk ki arra, hogy a különböző idősza-
kok uralkodó politikai céljai hogyan befolyásolták a társadalmat, illetve ezen célokat milyen társadalmi változások követték.

A terminológiai kifejezések, illetve a besorolásukkal kapcsolatos összehasonlító vizsgálatunkból megállapítottuk, hogy a fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatban hazánkban a 20. század végéig döntő többségben orvos-biológiai kifejezések születtek. Állapotukat a hiány oldaláról közelítették meg, ez a fogyatékossgal súlyossága szerinti klaszszifikációt eredményezett. *Göllesz* (1979), valamint *Czeizel, Lányiné Engelmayer és Rátai* (1978) már az 1975-től 1980-ig tartó időszakban fogyatékossgal al csoportokról írtak. A terminológia társadalmi szempontú megközelítését a 20. században alig alkalmazták. Változást nemzetközi viszonylatban az Amerikai Egyesült Államokból (a továbbiakban: USA) érkező új hullám (*new deal*) hozott, ami körülbelül 1986-tól új trendet teremtett hazánkban is. Ebbe a sorba illeszkedik *Ainscow* (1994) munkája, melyben már speciális nevelési szükségletű gyermekként említi a korábban fogyatékosnak nevezett gyermeket, ezen megfogalmazásban pedig már bio-pszicho-szociális szempontok is érvényesülnek, ami magában hordozta az integrációs szemléletet.

Az európai fogyatékossgügyi szervezetek az 1990-es évek közepéig zömmel orvosi-biológiai terminológiai kifejezéseket használtak (EC, 1990; UNESCO, 1994), ez alól kivételt képez a WHO (1980, 2001, 2005) definíciója, ami már bio-pszicho-szociális megközelítésű. Nemzetközi dokumentumaikban leszögezték, hogy a fogyatékossg társadalmi hátrányt eredményez (EC, 1990; UNESCO, 1994). Az 1985 és 1990 közötti időszakban az ENSZ szervezetei, ugyan korlátozott keretek között, már felvetették a foglalkoztatási rehabilitáció gondolatát a jobb képességű, fogyatékossgal élő személyek számára. A foglalkoztatási rehabilitáció, a fogyatékossgal élő személyek rehabilitációs szükségleteit leíró összetett fogalom, magában foglalja, többek között, a megváltozott munkaképességű személy habilitálásának alkalmasságát¹ és a rehabilitáció irányait (l. bővebben Szellő, 2009). Ezen elképzelést hazánkban Göllész (1979), már jóval korábban megfogalmazta. Az ENSZ szervezetei (WHO, 1980; ICIDH, 1980), kísérleti jelleggel, csak az 1980-as években alkották meg a betegségek nemzetközi osztályozását, vagyis ekkor próbálkoztak meg a fogyatékossg súlyosság szerinti differenciálásával is. A BNO-10 (1995) alapja az 1893-ban elkészült Bertillon-féle osztályozás, amit – több átdolgozás után – világszerte 1986-ban publikáltak először. A kódtáblázat végső elfogadására 1989. szeptember 26. és október 2. között Genfben került sor.

Az 1995 és 2000 közötti időszakban Európában is megjelent a német nyelvterületen a fogyatékossgal élő gyermek speciális nevelési szükségletének hangsúlyozása, továbbá ezen gyermekek életfeltételeinek normalizálása (Speck, 1998; Bürli, 1997). Németországban megjelenik a „mindenkit integrálni” az oktatásba szemlélet (Feuser, 1997; Speck, 1998). Ezt lehet egyrészt az inklúziós trend előfutárának tekinteni, ahol a sérülés fajtájától, mértékétől és fokától függetlenül a teljes befogadás az irányelv, másrészt tekinthetjük a normalizációs elv félreértelmezésének, hiszen nem minden fogyatékossgal élő gyermek, tanuló számára az integrált oktatás az ideális, nem feltétlenül ez az igényeihez legjobban illeszkedő oktatási forma. Ebben az időszakban csökkenni kezdett a fogalomhasználat negatív konnotációja, a terminológiai kifejezések változásaira jelentős pozitív hatással volt az Amszterdami szerződés (European Communities, 1997), mely átfogó közösségi stratégiát fogalmazott meg az európai országok számára.

A 2000 és 2005 közötti időszakban nagy erővel gyűrűzött be hazánkba az integrációs szemlélet. Az egyre erősödő nemzetközi hatások következtében a nemzetközi szervezetek (ENSZ, WHO, 2001; 2005 funkcióképességről, fogyatékossgról és rokkantságról írnak dokumentumaikban, pozitív előrelépést téve a társadalmi befogadás felé, rögzítették, hogy elismerik a fogyatékossgal élő személyek képességét jogaik érvényesítésére. Az FNO (2001, 2003) osztályozási rendszer azzal, hogy a környezeti tényezők mellett számol az egyéni tényezőkkel is, új távlatokat nyitott a fogyatékossgal élők rehabilitációjában, illetve az egyenlő esélyű részvételre irányuló szolgáltatások tervezésében és megvalósításában (Márkus, 2000; Könczei és Kullmann, 2009). Ez a döntés kiemelt jelentőségű, hiszen hangsúlyozza, hogy a fogyatékossgal élő személyek önérvényesítése az alapja a munkaképesség és a foglalkoztathatóság elismerésének. May és Raskie (2004) a fogyatékossg inkluzív megközelítését alkalmazták, értelmezésükben megjelenik a bio-pszicho-szociális szempontokon túl a fogyatékossgal élő személyek speciális nevelési-oktatási

¹ L. 1991. évi IV. tv. a foglalkoztatásról

szükségeinek hangsúlyozása. Az esetleges félreértelmezések elkerülése érdekében, kifejezésre juttatták a fogalom öt fő jellemzőjét is, melyek a következők: (1) a fogyatékos nem tragédia; (2) nem jelent függőséget; (3) nem jelent lehetőség- és termelőképesség-vesztést; (4) nem jelent társadalmi veszteséget, érték- és adottságcsökkenést; (5) a fogyatékos az élet természetes része. Ez követően egyre több magyar szerző átvette a nemzetközi szóhasználatot, már bio-pszicho-szociális megközelítésben a fogyatékossgal élő gyermek speciális nevelési szükségletéről vagy sajátos nevelési igényéről írtak (Csányi, 1993, 2001; Mesterházi, 2001²). Mindezek hatására a fogyatékossgal élő tanuló kifejezést lassan felváltotta a sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló fogalma.

Az Európai Unió szervezetei 2005-től 2010-ig még a fogyatékossgal élő személyek társadalmi hátrányáról beszéltek, amit az általános és emberi jogok biztosításával kívántak kompenzálni. Hazánkban is megjelent néhány tudományos munkában (Könczei, 2009; Farkas, 2008) a terminológia szociális szemléletű megközelítése. Angol nyelvterületen döntő többséggel már az integráció megvalósulásának legmagasabb foka, az inklúzió, a teljes befogadó szemlélet dominanciája érvényesült (Slee, 2006; Buchner, Feyerer és Flieger, 2009).

2010-től a nemzetközi trend – inklúzió (teljes befogadás) áramlata – megérkezett hazánkba, ahol nyomban meg is honosodott (UNESCO, 2010); mára alapvető esélyegyenlőség-politikai kérdéssé vált, hogy miképp biztosítsuk a legkevésbé korlátozó környezetet a sajátos nevelési igényű gyermekek, fiatalok és felnőttek számára (Európai Fogyatékosügyi Stratégia, 2004–2010; Európai Fogyatékossgügyi Stratégia, 2010–2020; Papp, 2012). A legtöbb hazai gyógypedagógus szerint nem kérdés többé, hogy mely fogyatékossgai csoportba tartozó személyt lehet integrálni, azonban az integráció résztvevői oldaláról, a szülők és a többségi pedagógusok véleményéről e kérdésben kevés ismerettel rendelkezünk (Szabó, 2013, 2015). A különböző országok eltérő nézeteket vallanak arról, hogy mit jelent az inklúzió a fogyatékossgal élő tanulók számára. Néhány amerikai szakirodalomban (Byrne, 2013) már megjelent a nemzetközi szervezetek fogyatékossgügyi politikájának és intézkedéseinek bírálata az inkluzív neveléssel kapcsolatban. A nemzetközi szervezetek által alkotott egyezményekkel, illetve a nemzetközi jogi szabályozással szemben megfogalmazott alapvető tézis, hogy nem ad egyértelmű iránymutatást arra vonatkozóan, hogy fogyatékossgai típustól („károsodás mértékétől”) függően mi a legjobb módja, módszere a fogyatékos gyermekek oktatásának. Megfogalmazódott az igény arra is, hogy egy új ENSZ-egyezményben fogalmazzák meg a fogyatékossgal élő személyek – oktatásukkal, képzésükkel kapcsolatos – nézeteit, véleményét is.

Haidegger és Kozicz (2013) a fogyatékos személyek képzéséről szóló ombudsmani jelentés elemzésekor megállapították, hogy a 2007. évi XCII. tv. és az ENSZ-egyezmény rendelkezéseinek összhangját még nem sikerült kialakítani, még nincs egységes fogalomrendszer. A szerzők elfogadott, helyes szóhasználatként deklarálják a következő kifejezéseket: érzékszervi, mozgásszervi és értelmi sérült, illetve akadályozott személyek, fogyatékos személyek, illetve fogyatékossgal élő személyek.

² Továbbá I.: 2007. évi LXXXVII. tv. a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről.; 1993. évi LXXIX. tv. módosításáról szóló tv. a közoktatásról 20. § (3) bekezdés.

Hazánkban, tudományterülettől függetlenül, egyre nagyobb igény mutatkozik az egységes fogalom- és szóhasználat kialakítására, mivel az elméleti fogalmak mindegyike hordoz magában az egyes tudományterületek között értelmezési különbséget. Mégis a legmarkánsabb problémát két fogalom, a fogyatékossg és a sajátos nevelési igény definíciói jelentik. Mindkét fogalom megjelenik a jogi szabályozásban, érinti az oktatáspolitikát és a szociálpolitika rendszerét, illetve ezek alrendszerét. Egyik fogalom sem egységes, nemzetközi és hazai szinten is eltérőek a fogyatékos személyekre használt definíciók (Artiles, 2003; Fejes és Szenczi, 2010; Csákvári és Mészáros, 2012). Például Angliában az értelmi fogyatékos fogalom megfelelője a „learning disability”, ez a kifejezés más országokban kifejezetten a specifikus tanulási zavarokra vonatkozik és nem az értelmi fogyatékossgra. A nemzetközi gyakorlat továbbá megkülönbözteti a szerzett vagy traumatikus agykárosodást az intellektuális képességzavartól (Csákvári és Mészáros, 2012). Felmerül a kérdés, hogy miért szükséges a fogalmak egységesítése, azonos értelmezési keretbe ágyazása, illetve az egyes jelenségekre vagy társadalmi csoportokra hogyan és milyen hatást gyakorolnak. Általánosságban véve a megnevezett fogalmak a következő jelenségekre, folyamatokra gyakorolnak hatást: (1) A közösségi befogadásra. Mind a tágabb – társadalmi befogadás –, mind a szűkebb – iskolai közösségbe való beilleszkedés – értelmezésében; (2) Kormányzati politikára (Mabbett, 2002); (3) A jogszabályban foglalt intézkedések gyakorlati megvalósulására.

A fogyatékos kifejezés használata pejoratív értelme, valamint pontatlansága okán elavulttá vált, egyrészt mivel az eltérő fogyatékossgdefiníciók eltérő méretű és súlyosságú populációkat fednek le (Andorka, 1982; Göllész, 1985; Bánfalvy, 2006). Másrészt, mivel az abszolút vagy relatív fogalomalkotás miatt a fogyatékossg megállapítása sem egységes, számos értelemben használják a fogalmat. A jogi szabályozóeszközökben számtalan degradáló, elavult, rosszul körülhatárolt értelmezés található, számos esetben még az absztrakt fogalmi meghatározást is kikerülik.³ Az Európai Unió államaiban a fogyatékossg definiálásával kapcsolatban elsősorban a nemzetközi szervezetek, az ENSZ és a WHO alapelveit követik, az állampolgári és emberi jogok kapcsán értelmezik a fogyatékossgot. A vélemények eltérőek abban is, hogy lehet-e, érdemes-e európai szinten egységes fogyatékossgügyei politikáról beszélni, az irányelvek és stratégiák mégis egységes szemléletet mutatnak abban a tekintetben, hogy a közösség szintjén szükséges rendezni a társadalmi integrációval kapcsolatos kérdéseket (Ellwood, 2003; Giddens, 2000).

A Brunel Egyetem által elvégzett összehasonlító vizsgálatok eredményei alapján megállapították, hogy a fogyatékossg tartalmának definíciói hatással vannak a kormányzatokra és más szervezetekre abból a szempontból, hogy miként kezelik a fogyatékos embereket (Hegedüs, Ficsorné, Kurunczi, Szepessyné, Pajor és Könzei, 2009; Mabbett, 2002). Problémaként jelentkezik, hogy a szakpolitikák széles körében korlátozott jelentéstartalmú definíciókat alkalmaznak (Mabbett, 2002), ami felveti a fogyatékossgpolitika koherenciájának szükségességét. Mivel nem határolható be egyértelműen, hogy az adott

³ Például a 2011. évi CXCI. tv.: megváltozott munkaképességű személyek szóhasználatot, továbbá az 1998. évi XXVI. tv.: a fogyatékos személyek, illetve Magyarország Alaptörvénye XC. cikk (5) bekezdése: a fogyatékossgal élő, valamint a 1999. évi C. tv.: a fizikailag vagy szellemileg fogyatékos személyek kifejezést használja.

jogszabály kit tekint fogyatékosnak (kikre terjed ki a hatálya), a szabályozás eredményeként a gyakorlati intézkedésekben problémák adódhatnak. Megítélésünk szerint indokolt lenne a jogszabályokban általánosságban a fogyatékos helyett a „speciális szükséglettel rendelkező” kifejezés használata, a speciális feladatok esetében az egyes sérüléstípusok konkrét megnevezése bizonyul a célravezetőnek, például a „tanulásban akadályozott személy” vagy az „értelmileg akadályozott személy” kifejezés.

A politikai célok mögött meghúzódó társadalmi változások

A terminológiai eltérések összehasonlításán túl megvizsgáltuk, hogy a különböző időszakok politikai céljait milyen társadalmi változások követték. Az 1975-től 1985-ig terjedő szakasz vizsgálata alapján nincs nemzetközileg egységes politikai célkitűzés. Az USA-ban és Angliában egyetértés mutatkozott a politikai célok és a szakmai igények tekintetében, már ekkor felismerték a fogyatékossgal élő gyermekek különleges nevelési-oktatási szükségletét, ami megalapozta az egyéni adottságok és követelmények biztosítását. Az USA-ban az 1975. évi oktatási tv. deklarálta számukra a legkevésbé korlátozó környezet megteremtését, illetve Angliában felmerült szakmai igényként a fogyatékos gyermekek integrálása az oktatás és a közösségi élet területén (*The Warnock Report*, 1978).

Olaszországban már ekkor felismerték azt, hogy a fogyatékos tanulók osztálylétszámon belüli aránya elősegíti az inkluzív oktatási környezet kialakítását, amit az 1977. évi oktatási tv. ki is mondott: két főnél nem lehet több fogyatékos gyermek egy osztályban. Hazánkban *Csányi Yvonne* (1995) évekkel később vizsgálatai során ugyannerre a megállapításra jutott. Az olasz szabályozás azért is kiemelt jelentőségű, mivel Magyarországon napjainkban sincs jogi előírás az integrált tanulók ideális létszámára egy befogadó osztályban, csupán szakmai szervezetek fogalmaztak meg egy hozzávetőlegesen 10–15%-os SNI tanulói rátát, illetve a befogadó osztályok létszámára vonatkozó ideális 20 fős osztálylétszámot (*Balla*, 2009). 1975-ben hazánkban materialista-ateista világnézet uralkodott (*Mészáros, Német és Pukánszky*, 2004), ami jelentősen kihatott a társadalom fogyatékos személyekkel kapcsolatos nézeteire. Ekkor a társadalom szemében a fogyatékossgal élő személyek értéktelenek voltak, akik gazdasági terhet jelentettek az államnak, amit tovább erősített oktatási helyzetük is. Az 1975-től 1980-ig terjedő időszakban az oktatásból, képzésből teljesen kirekesztették, képezhetetlennek tartották őket, ezáltal a társadalom perifériájára szorultak, így sokan szociális kirekesztettségben, családjuktól, otthonuktól távoli intézetben éltek. Összességében az látható, hogy a családi kapcsolatok hiánya, az elkülönített nevelés dominált ebben az időszakban (*Gordosné*, 1978). Az 1970-es években külföldi tapasztalatok mintájára szakmai körökben megkezdődött az oktatás rendszerének, tartalmának felülvizsgálata, többek között felmerült a társadalmi integráció és a gyógyterápiás rehabilitáció igénye (*Göllesz*, 1979; *Gordosné*, 1978).

1980 és 1985 között egységes politikai célkitűzések még nem alakultak ki a fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatban, ám hazánkban megkezdődött a közelítés a külföldön uralkodó oktatáspolitikai célokhoz. A társadalomképben már megjelent a korlátozott szocializáció, mely törekvés az 1990-es évek végéig fennmaradt. Angliában az előző

szakaszban megfogalmazódó szakmai igények hatására az 1981. évi tv. fogalomhasználatába bekerült a speciális nevelési szükséglet fogalma, továbbá rögzítették a mindenkit megillető szabad iskolaválasztás jogát. Magyarországon a szakmai és a politikai célok egyeztek abban, hogy a fogyatékos tanulót fel kell készíteni az önálló munkavégzésre. Az elképzelés mögött az a társadalompolitikai igény húzódott meg, hogy a fogyatékos személy foglalkoztatása és a társadalomba való beilleszkedése révén az állam a szociális kiadásait csökkenteni tudja. Ebben az időszakban teremtődtek meg Magyarországon a fogyatékossgal élő felnőttek szociális ellátásának alapjai, mindeközben Európában, a normalizációs elv hatására, már a fogyatékossgal élő személyek szociális integrációjáról, továbbá az életfeltételeik átlagossá, a megszokotthoz minél közelebbivé tételéről gondolkodtak.

A hazai szakmai célokban egyre erősödött a pedagógiai megújulás igénye, ami megjelent a pedagógiai gyakorlatban is, például a speciális intézmények kísérletet tettek az alapismeretek és készségek elsajátíttatására. Az 1985. évi I. tv. az oktatásról árnyaltabban foglalkozik a fogyatékossgal kapcsolatban, nemcsak életkori, hanem egyéb sajátosságokat is említ, deklarálja, hogy az állam a fogyatékossgal élő gyermekek oktatásáról fokozottan gondoskodik⁴ ugyanakkor a képezhetetlenség mint kategória továbbra is jelen van: a törvény szellemében fel kell menteni a képezhetetlennek minősített tanulót a tankötelezettség teljesítése alól. Előrelépést jelentett, hogy az általános iskolák és középiskolák számára a törvény előírta, hogy figyelembe kell venniük a tanuló fogyatékossgát az oktató-nevelő munkában. A kisegítő iskolai bizonyítványt egyenértékűnek ismerte el az általános iskolai bizonyítvánnyal, ezzel lehetővé tette a középiskolai továbbtanulást. A család- és gyermekképzésben az előző szakasz eszméi voltak az irányadóak.

Az 1985-től 1990-ig tartó időszakban megjelent a nemzetközi politikai célkitűzések között az esélyteremtés irányelve (*ENSZ-egyezmény*, 1989⁵), melynek hatására pozitív változások következtek be az iskolaképzésben. Hazánkban bevezették az 1985. évi 9. törvényerejű rendeletet⁶, melynek eredményeképpen megszűntek a kisegítő iskolák, illetve az általános iskola mellett működő kisegítő osztályok, bár még mindig a jobb képességű gyermekek voltak kedvezőbb helyzetben az iskolai esélyek terén. Időközben változott a családszerkezet: megkezdődött a nukleáris családmodell – szülők és a fogyatékossgal élő gyermek – kialakulása, illetve megjelentek az egyszülős családok.

1990 és 1995 között, a rendszerváltás után a konzervatív kormányzásban a politikai célok között megjelentek olyan elképzelések is, amelyek kedveztek a fogyatékosügyi politikának, megszorodtak az esélyegyenlőségi célkitűzések. Az Európai Unió tagállamai elköteleződtek az integráció mellett (*ENSZ*, 1993⁷), a nemzetközi trendek hatására Ma-

⁴ L. 1985. évi I. tv. az oktatásról 9. § (3) bek.

⁵ A Gyermek jogairól szóló ENSZ Egyezményt (Convention on the Rights of the Child) az ENSZ Közgyűlése 44/25 határozatában, New Yorkban fogadta el 1989. november 20-án.

⁶ L. 1985. évi 9. törvényerejű rendelet a szakmai rehabilitációról és a foglalkoztatásról (rokkant személyek) szóló egyezmény kihirdetéséről, Genf

⁷ 1993. december 20-án az ENSZ közgyűlése elfogadta a Fogyatékossgal élő emberek esélyegyenlőségének szabályait (The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities were adopted by the United Nations General Assembly) című dokumentumot.

gyarországon is jelentős változások következtek be mind az oktatáspolitikai, mind a szociálpolitikai terén. Az oktatás demokratizálódásának szellemiségében megszületett a Közköztartásról szóló 1993. évi LXXIX. tv., új utat nyitva a gyógypedagógiai intézményes nevelésnek. Európában megjelent az iskolai integráció előszele, ami az oktatáspolitikai területén mérföldkönek számított. A nemzetközi elvekkel és célokkal összhangban, a törvény szellemében kimondatott, hogy nincsen képezhetetlen fogyatékos személy. Ez a rendelkezés az oktatás demokratizálódásának következtében már előrevetítette valamennyi fogyatékosági csoportba tartozó ember számára az egységes iskoláztatási lehetőségek megteremtését. Az elképzelés gyakorlati megvalósítása még napjainkban is csak a jogszabályok szintjén történik meg, mivel az intézményrendszer különböző szintjeinek átjárhatósága nem biztosított a fogyatékosággal élő tanulók számára.

A pedagógiai nézőpontok körébe begyűrűzött az ökológiai szemléletmód, ahol a gyermek és a környezete kerül előtérbe, ezzel kialakult a fogyatékos személyekről való gondoskodás holisztikus szemlélete (*Haeblerin*, 1990). A gyógypedagógia fogalomhasználatába és alkalmazott módszereinek körébe beépült a gyógyító nevelés, illetve ekkor alakultak ki a differenciáló pedagógia alapjai. A szociálpolitikai gyakorlat mérföldkövét jelentette a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. tv. hatályba lépése, ami alapján a fogyatékosággal élő személyek megválaszthatják a számukra legideálisabbnak gondolt ellátási formát, vagyis a családi, lakóotthoni vagy az intézményes nevelést. Mindkét szakpolitika területén megkezdődtek a szakmaközi együttműködések és tapasztalatcserék. A politikai események hatására jelentős változások következtek be a társadalomképben is. Míg Európa-szerte a fogyatékosággal élők társadalmi integrációjáról beszéltek, önérvényesítésre képes, jogilag egyenlő felnőtt emberként tekintettek rájuk, addig hazánkban a fogyatékosággal élő emberek szociális integrációjáról folyt a diskurzus. A felnőttképzésben elkezdett kibontakozni az önérvényesítő, jogilag egyenlő ember képe. Ebben az időszakban a családképben nem történt változás, ellenben a gyermekekkel kapcsolatban kirajzolódott a többlettámogatásra szoruló gyermek képe.

Az 1995-től 2000-ig terjedő időszakban folytatódtak a korábban megkezdett esélyegyenlőségi törekvések, Magyarország ratifikálta az esélyegyenlőségi⁸ és a gyermekvédelmi törvényt⁹. Az európai fogyatékosügyi politikában megjelent a fogyatékosággal élő ember megértésének, elfogadásának gondolata¹⁰, továbbá hazánkban is hangsúlyos szerepet kapott a legkevésbé korlátozó környezet (*Papp*, 2012) megteremtése is. A pozitív diszkriminációs törekvések hatására elkezdett kialakulni egy mindenkit elfogadóbb társadalom képe, innentől kezdve a fogyatékosággal élő emberre, mint a társadalmi integrációra képes személyre tekintünk. Az oktatási törvények módosítása megteremtette az oktatási forma megválasztásának lehetőségét: integrált keretek között vagy speciális intézményben tanul-e a gyermek. Egyre elfogadottabbá válik a fogyatékos gyermek pszichoszociális elfogadása, az osztálytermi gyakorlatban megfogalmazódik a kompetencia-transzfer szerepének, vagyis a pedagógiai és a gyógypedagógiai tudás integrálásának fontossága, szükségessége (*Speck*, 1998; *Feuser*, 1997).

⁸ L. 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról

⁹ L. 1997. évi XXXI tv. a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

¹⁰ L. 1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló

2000 és 2005 között tovább folytatódtak a fogyatékossgal élő személyekről való pozitív diszkriminációs törekvések. Európa társadalma egyre inkább elkezdte felismerni a közös értékeket, továbbá a fogyatékossgügyi politika megfogalmazta az ösztársadalmi befogadás eszméjét és a szegregáció tilalmát, mely intézkedések hozzájárultak az előítélet-mentesebb társadalmi gondolkodáshoz. Társadalmi igényként megjelent a fogyatékossgpolitikai törekvések között, hogy valamennyi embertársunk egyenlő felnőtt személyként tekinthessen a fogyatékossgal élő személyekre. Az elképzelés gyakorlati megvalósulásának egyik sarokkövét képezi a fogyatékos felnőttek képzésének biztosítása¹¹, hiszen csak megfelelően képzett személy lesz képes önfenntartásra és munkavégzésre. A politikai törekvések a gyermekekről való gondolkodásban is megjelentek, egyre elfogadottabbá vált a gyermekek speciális szükségleteinek felismerése, illetve az igényjogosultság megállapításától kezdődő ellátásuk biztosítása.

A 2005 és 2010 közötti időszakot a határokat átívelő közös politikai gondolkodás jellemezte, például az általános emberi jogok széles körű biztosítása. Hazánkban ezt a 2007. évi XCII. tv.¹² teremtette meg, számos változást hozva ezzel az oktatás területére, például ilyen a sajátos nevelési igényű gyermek jogainak elismerése és biztosítása, illetve a gyógy- pedagógiai intézményekben is lehetővé vált a diákönkormányzat működése. Angliában a pedagógiai gyakorlatban megjelent az oktatás inkluzív megközelítése, melynek nevelésfilozófiai alapját az univerzális pedagógia (*universal education*) jelenti, ami a korábban használt differenciált nevelési-oktatási célokat felszámolva egy minden gyermekre közös nevelési-oktatási célokat határozott meg (Warnock, 2005; Pető és Endre, 2008). Rávilágítva arra, hogy a tanulók közötti különbségek elemzése és azonosítása már nem csoportosítási alap, hanem kiindulási pont a nevelési-oktatási igények meghatározásához, azaz kinek mennyi és milyen jellegű segítségre van szüksége a célok eléréséhez (Pető és Endre, 2008). A társadalomképet, hasonlóan a családképhez és a gyermekképhez, még uralták, sőt napjainkban is uralják az előző időszak eszméi, törekvései.

2010-től napjainkig szintén megfigyelhetők a közös politikai törekvések az iskolai lemorzsolódás megszüntetése és a méltányosabb köznevelési rendszer megteremtése területén (*European Commission*, 2011). Az oktatás területén a megújuló ágazati jogszabály¹³ nagyobb teret enged az integrált oktatásnak a támogatórendszere, a pedagógiai szakszolgálat kialakításával, továbbá a törvény biztosítani kívánja valamennyi fogyatékossgal élő tanuló oktatásának lehetőségét.

Összefoglalva, a fogyatékos személyekkel kapcsolatban a nemzetközi folyamatoktól eltérő fejlődési irányok nem tűntek ki, Magyarország csatlakozott a különböző időszakok nemzetközi politikai céljaihoz. Előfordult, hogy ezt Európában az elsők között sikerült megtenni, amikor az ENSZ-egyezményt (2006) elsőként ratifikáltuk a 2007. évi XCII. törvénnyel. Ebben kimondatott, hogy az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok teljes körű biztosítása megilleti a fogyatékossgal élő személyeket. Azonban jelenleg sokuk

¹¹ L. 2001. évi CI. törvény a fogyatékos felnőttek képzésének biztosítása; továbbá a 2005. évi CXXXIXC. törvény a felsőoktatásról; valamint a 29/2002. (V.17.) OM rendelet a fogyatékos hallgatók jogai a felsőoktatásban

¹² L. 2007. évi XCII. törvény a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményről

¹³ L. 2011. évi CXC. tv. a nemzeti köznevelésről

számára mégis elérhetetlenek ezek az egyenlő esélyek, habár 1993 óta nincsen képezhetetlennek minősített fogyatékos személy, ám a súlyosan és halmozottan sérült tanulók fejlesztő iskolai nevelése még nem teljesen megoldott hazánkban, holott a köznevelési tv. rendelkezései között már szerepel, hogy a köznevelési intézmények biztosítják valamilyeni sajátos nevelési igényű gyermek oktatását. Napjainkban a fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatásával kapcsolatban a nemzetközi és a hazai ajánlások egyetértésben azt hangsúlyozzák, hogy a megváltozott munkaképességű emberek számára az integrált foglalkoztatást kell célként kitűzni, azaz a foglalkoztatási integrációjuk terén az elérendő cél a komplex foglalkoztatási rehabilitációjuk megteremtése (Szellő, 2009). Magyarország fogyatékossgügyi politikája és jogalkotása még sosem követte ilyen léptékben a nemzetközi politikai célokat és irányelveket, mint napjainkban, ezért ma nem az a kérdés, hogy a fogyatékossgügyi politika és a jogalkotás képes lesz-e lépés tartani a nemzetközi elvekkkel és célokkal, hanem az, hogy mennyire marad el ezektől a gyakorlati megvalósítás. Vizsgálatunk során egyértelműen kirajzolódott, hogy a politikai intézkedéseket követő társadalmi változások eléréséhez időre van szükség.

Összegzés

Munkánkban a hazai gyógypedagógiát érintő nemzetközi hatások nyomán a területet érintő fejlődési tendenciák és folyamatok tágabb, társadalomtudományi nézőpontú nyomon követésére vállalkoztunk. A fogyatékossgal élő személyek esélyegyenlőségének kérdésköre igen sokrétű és összetett, számos, például oktatási, társadalmi, foglalkoztatás- és gazdaságpolitikai vetülete is van. Az egyes szakpolitikák szerepe csak összességében értelmezhető a fogyatékossgal élő emberek helyzetének, esélyegyenlőségének vizsgálatakor. A közneveléstől a munka világáig ívelő, ezért a társadalmi befogadástól a társadalmi újraelosztásig szinte minden, a társadalmat közvetlenül érintő kérdésre hatással van az esélyegyenlőség kérdése. A fogyatékossgal élő emberek beilleszkedése ossztársadalmi, országos és európai uniós feladat is egyszerre. Köztudott, hogy a társadalmi kohézió és a gazdasági versenyképesség szoros összefüggésben állnak egymással, hiszen a társadalmi kirekesztés felszámolásával megnő az esély a fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatottságára is, aminek elérésében nagy szerepet játszik az oktatás- és a szociálpolitika is.

Munkánkban az elméleti definíciók operacionalizálása közben felszínre kerültek a fogalmak mögött meghúzódó terminológiai problémák, melyek szintén nemcsak a szakmai közösséget érintő kérdéseket vetnek fel, hanem jogi, sőt kormányzati szintűeket is. Egységesítésük ezért stratégiai jelentőségű kérdés, hiszen a szakpolitikák együttgondolkodásának ez az egyik alapfeltétele. A fogyatékossg értelmezési keretéhez kapcsolódó kifejezések vizsgálatából kiderült, hogy fontos tisztában lennünk az egyes definíciókkal és a szakterületek különbözőségeivel ahhoz, hogy az esélyegyenlőség kérdéséről érdemben beszélhessünk. Mivel a fogalmak értelmezése sem hazai, sem nemzetközi szinten nem

egységes, ami nehezíti a szakmai és a tudományok közötti kommunikációt, napi gyakorlatot, így szükségesnek bizonyult kísérletet tenni a napjainkban elfogadható szakmai kifejezés megtalálására.

Azok a politikai és társadalmi célok, amelyek a fogyatékos személyek integrációját kívánják elősegíteni, a közgondolkodás és a közpolitika szerves részévé váltak. A szakpolitikák a kérdést továbbra is elsősorban a versenyképesség és a fenntartható fejlődés biztosítása szempontjából vizsgálják. A fogyatékossgügyi politikának minden területet átívelő, folyamatos és koherens fejlesztési programokra van szüksége az inklúzió megteremtéséhez. A foglalkoztatáspolitikai kulcskérdése a következő évtizedekben az lesz, mennyire rugalmas a köznevelési rendszer, az esélyegyenlőség megteremtésére sikerül-e megfelelő kormányzati koncepcióval előállni, valamint a szakpolitikák egységes szemléletű rendszerét megalkotni. A szakpolitikák közül az oktatáspolitikára hárul a fogyatékossgügyi megoldásának koordinálása, a programalkotás, ehhez a kapcsolódó szakpolitikáknak segítséget és támogató programokat kell nyújtaniuk.

Tanulmányunkból kirajzolódott, hogy a fogyatékossgal élő személyek társadalmi beilleszkedése érdekében nélkülözhetetlen a különböző tudományterületek operatív szakmaközi együttműködése. Ehhez szeretnénk hozzájárulni jelen írással az egységes szemléletmód kialakításának első lépését megtéve.

Irodalom

- Ainscow, M. (1994): *Special needs in the classroom*. Kingsley Publishers UNESCO Publishing, Paris.
- Ainscow, M. és Muncey, J. (1989) *Meeting individual needs in the primary school*. Fulton, London.
- Andorka Rudolf (1982): *A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon*. Gondolat, Budapest.
- Artiles, A. J. (2003): Special education's changing identity: Paradoxes and dilemmas in views of culture and space. *Harvard Educational Review*, **73**, 2. sz. 164–202.
DOI: [10.17763/haer.73.2.j78t573x377j7106](https://doi.org/10.17763/haer.73.2.j78t573x377j7106)
- Balla Miklósné (2009): *Az integrált nevelés – oktatás bevezetésének feltételei*. Démoszthenész Egyesület.
<http://demoszthenesz.hu/az-integralt-nevelés-oktatás-bevezetésének-feltételei/>. Letöltés ideje: 2015. március 19.
- Bánfalvy Csaba (2006): *Gyógypedagógiai szociológia*. 3. kiadás. Bárczy Gusztáv Gyógypedagógia Tanárképző Főiskola, Budapest.
- Bánfalvy Csaba (2008, szerk.): *Az integrációs cunami. Tanulmányok a fogyatékos emberek iskolai és társadalmi integrációjáról*. ELTE Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar - ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Bánfalvy Csaba (2009): A fogyatékos emberek társadalmi integrációjáról. A magyarországi integrációs folyamat és helyzet. *Esély*, **20**, 2. sz. 3–16.
- Bass László (2008, szerk.): *Amit tudunk és amit nem... az értelmi fogyatékos emberek helyzetéről Magyarországon*. Kézenfogva Alapítvány, Budapest.
- Benczúr Miklósné (2011): Házavató. Történeti áttekintés a mozgáskorlátozott gyermekek gyógypedagógiai neveléséről egy házavató kapcsán. *Gyógypedagógiai Szemle*, **39**, 2. sz. 166–174.
- BNO-10 (1995): *A betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása* (10. revízió). Népjóléti Minisztérium, Budapest.

- Buchner, T., Feyerer, E. és Flieger, P. (2009): *Report on the social inclusion and social protection of disabled people in European countries*. <http://www.disabilityeurope.net/content/aned/media/NL%20social%20inclusion%20report.pdf>. Letöltés ideje: 2014. április 20.
- Bürli, A. (1997): Integration Behinderter im internationalen Vergleich – dargestellt am Beispiel einiger europäischer Länder. In: Eberwein, H. (szerk.): *Handbuch Integrationspädagogik*. Beltz Verlag, Weinheim és Basel. 379–392.
- Bürli, A. (2003): Normalisierung und Integration aus internationaler Sicht. In: Leonhardt, A. és Wember, F. (szerk.): *Grundfragen der Sonderpädagogik. Bildung–Erziehung–Behinderung*. Beltz Verlag, Weinheim, Basel és Berlin. 128–165.
- Byrne, B. (2013): Hidden contradictions and conditionality: conceptualisations of inclusive education in international human rights law. *Disability and Society*, **28**. 2. sz. 232–244.
DOI: [10.1080/09687599.2012.699282](https://doi.org/10.1080/09687599.2012.699282)
- Czeizel Endre, Lányiné Engelmayer Ágnes és Rátai Csaba (1978): *Az értelmi fogyatékosok köreredete a „Budapest vizsgálat” tükrében*. Medicina Kiadó, Budapest.
- Csákvári Judit és Mészáros Andrea (2012): *Értelmi fogyatékos (intellektuális képességgal rendelkező) gyermekek, tanulók komplex vizsgálatának diagnosztikus protokollja*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest.
- Csányi Yvonne (1993): Integrált fejlesztés a kutatás szintjén. In: Csányi Yvonne (szerk.): *Együttnevelés – Speciális igényű tanulók az iskolában. Az integrált fejlesztés lehetőségei. ALTERN füzetek*. 5. Iskolafejlesztési Alapítvány, OKI Iskolafejlesztési Központ, Budapest. 22–28.
- Csányi Yvonne (1995): Speciális nevelési szükségletek-integrált iskolai fejlesztés, főiskolai kutatás. In: Perlusz, A. (szerk.): *Fogyatékos gyermekek integrált nevelése hazai kísérletek tükrében*. BGGYTF, Budapest. 5–17.
- Csányi Yvonne (2001): Az együttnevelés fontosabb tényezői, feltételei. In: Csányi Yvonne (szerk.): *Látássérült gyermekek oktatása-nevelése*. ELTE BGGYTF, Budapest.
- EADSNE (2003): Speciális oktatás Európában. Háttér tanulmány. www.europeanagency.org; www.oki.hu.
Letöltés ideje: 2013. december 23.
- EADSNE (2011): Support and aspiration: A new approach to special educational needs and disability. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/https://www.education.gov.uk/publications/standard/publications/standard/publicationdetail/page1/cm%208027>. Letöltés ideje: 2013. december 23.
- EADSNE (2012): Special needs education: Country data. <http://www.european-agency.org/publications/ereports/sne-country-data-2012/sne-country-data-2012>. Letöltés ideje: 2014. április 20.
- EC (1990): Resolution of the council and ministers for education meeting within the council of 31. May 1990 concerning integration of children and young people with disabilities into ordinary systems of education, 1990. [https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41990X0703\(01\):EN:HTML](https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41990X0703(01):EN:HTML).
Letöltés ideje: 2013. május 25.
- European Communities (1997): Treaty of Amsterdam amending the treaty on European Union, the treaties establishing the European Communities and certain related acts. http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_of_amsterdam/treaty_of_amsterdam_en.pdf. Letöltés ideje: 2015. november 29.
- Európai Fogyatékosügyi Stratégia (2004-2010): COM(2007) 738 számú közlemény. <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0636&from=en>. Letöltés ideje: 2015. március 19.
- Európai Fogyatékosügyi Stratégia (2010–2020): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. COM(2010) 636 végleges. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0636&from=en>.
Letöltés ideje: 2015. március 19.
- Európai Fogyatékosügyi Stratégia (2010–2020): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. COM(2010) 636

A fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos holisztikus megközelítések kialakulásának összefüggései

végleges. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0636&from=en>.
Letöltés ideje: 2015. március 19.

- ENNSZ (1993): The standard rules on the equalization of opportunities for persons with disabilities were adopted by the United Nations general assembly at its 48th session on 20 December 1993 (Resolution 48/96). United Nations, 1994. <http://impulzus.kibernet.hu/doksik/7szmell.pdf>. Letöltés ideje: 2015. november 29.
- ENNSZ (2006): A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv. file:///C:/Users/Mir/Downloads/ensz_egyezmeny_jegyzokonyv_eng_071219.pdf. Letöltés ideje: 2013. május 25.
- Ellwood Wayne (2003): *A globalizáció*. HVG Kiadó, Budapest.
- Farkas Lilla (2008): Elkülönítés az oktatásban: a törvényesség szempontjai. In: Kerber Zoltán (szerk.): *Esélyegyenlőség – deszegregáció – integráló pedagógia*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest. 41–52.
- Feuser, G. (1997): Aspekte einer integrativen Didaktik unter Berücksichtigung tätigkeits-theoretischer und entwicklungspsychologischer Erkenntnisse. In: Eberwein, H. (szerk.): *Handbuch Integrationspädagogik Kinder mit und ohne Behinderung lernen gemeinsam*. Beltz Verlag, Weinheim és Basel. 41–62.
- Fejes József Balázs és Szenczi Beáta (2010): Tanulási korlátok a magyar és az amerikai szakirodalomban. *Gyógy-pedagógiai Szemle*, **38**. 4. sz. 273–287.
- FNO (2001): *A funkcióképesség, fogyatékossgal és az egészség nemzetközi osztályozása*. Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium – Országos Egészségbiztosítási Pénztár – Medicina, Budapest.
- FNO (2003): *A funkcióképesség, fogyatékossgal és az egészség nemzetközi osztályozása*. Egészségügyi Világszervezet – Országos Egészségbiztosítási Pénztár – Kossuth Nyomda, Szeged. <http://www.rehab.dote.hu/tananyag/fno.pdf>. Letöltés ideje: 2014. április 19.
- Gál Anikó (2010): A gyógy-pedagógiai iskola egységes tanterve 1947–61 között. *Gyógy-pedagógiai Szemle*, **38**. 2. sz. 170–183.
- Giddens Anthony (2000): *Elszabadult világ*. Perfekt Kiadó, Budapest.
- Gordosné Szabó Anna (1978): *Gyógy-pedagógiai alapismeretek*. Medicina, Budapest.
- Gordosné Szabó Anna (2007): Egy negyedszázados nevelő-fejlesztő munka tapasztalatai 1981–2006. *Gyógy-pedagógiai Szemle*, **35**. 2. sz. 157–158.
- Göllesz Viktor (1985): *Gyógy-pedagógiai rehabilitáció*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Göllesz Viktor (1979): A fogyatékosok társadalmi rehabilitációja. In: Göllesz Viktor (1979, szerk.): *A gyógy-pedagógia alapproblémái*. Medicina Kvk., Budapest. 356–406.
- Haerberlin, U. (1990): *Das Menschenbild für die Heilpädagogik*. Verlag Paul Haupt, Bern/Stuttgart.
- Haidegger Marianna és Kozicz Ágnes (2013): A fogyatékossgal élő személyek képzése az ombudsmani vizsgálatok tükrében. *Esély*, **24**. 1. sz. 120–124.
- Hatos Gyula (1996): *Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük*. BGGYTF, Budapest.
- Hegedüs Lajos, Ficsorné Kurunczi Margit, Szepessyné Judik Dorottya, Pajor Emese és Könczei György (2009): *A fogyatékossgalügy nemzetközi és hazai története*. Jegyzet. ELTE BGGYFK, Budapest. http://e-oktatás.barcsi.hu/extra/tudásbazis/jegyzet/jegyzet_fogytort.pdf. Letöltés ideje: 2013. május 25.
- ICIDH (1980): *International classification of impairment, disabled, and handicaps*. WHO, Paris.
- IDEA (2011): A Bizottság közleménye az európai parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Fogyatékos Személyek Oktatási Törvénye, Bruxelles. http://ec.europa.eu/education/school-education/doc/earlycom_hu.pdf. Letöltés ideje: 2013. december 21.
- Kálmán Zsófia és Könczei György (2002): *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kappéter István (2001): A magyar gyógy-pedagógia hagyományaihoz illeszkedő diszlexia szemlélet. *Gyógy-pedagógiai Szemle*, **29**. 3. sz. 215–218.

- Koczor Margit és Németh Szilvia (2007): Az inkluzív iskola koncepciója: nemzetközi tendenciák. <http://tamop311.ofi.hu/6-6-2-km-nsz-inkluziv>. Letöltés ideje: 2013. augusztus 9.
- Könczei György (2009, szerk.): *Fogyatékoság definíciói Európában. Összehasonlító elemzés. Fogyatékoságtudományi tanulmányok III. Disability Studies*. ELTE BGGYTF, Budapest. <http://e-oktatas.barcsi.hu/extra/tudasbazis/> Letöltés ideje: 2013. május 25.
- Könczei György és Kullmann Lajos (2009, szerk.): *A (komplex) rehabilitáció alapjai*. ELTE GYK, Budapest. <http://mek.oszk.hu/09800/09834/09834.pdf>. Letöltés ideje: 2015. november 29.
- Lakatos Miklós (2003): A fogyatékoság kérdése a magyar népszámlálásokban. *Védőnő*, **13**. 3. sz. 5–7.
- Laki Ildikó (2013): A fogyatékosággal élő emberekről. *Neveléstudomány: oktatás – kutatás – innováció*, **1**. 3. sz. 79–85.
- Lányiné Engelmayer Ágnes (2009/ 2012): *Intellektuális képességszavar és pszichés fejlődés*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Lewis, R. B. és Doorlag, D. H. (1987). *Teaching special students in the mainstream*. Columbus, OH: Merrill.
- Lóránd Ferenc (2002): Az iskolai minőség tartalma és a hátrányos helyzetűek szükségletei. *Új Pedagógiai Szemle*, **52**. 4. sz. 16–25.
- Mabbett Deborah (2002): A fogyatékoság definíciói Európában. Összehasonlító elemzés. Háttér tanulmány. Szociális biztonság és társadalmi integráció Európai Bizottság, Foglalkoztatási és Szociális Ügyek Főigazgatósága, Budapest.
- Márkus Eszter (2000): Pedagógiai és szociális rehabilitáció. In: Huszár Ilona, Kullmann Lajos és Tringer László (szerk.): *A rehabilitáció gyakorlata*. Medicina Könyvkiadó, Budapest. 22–34.
- May, G. és Raskie, M. (2004). *Ending disability discrimination. Strategies for social workers*. Allyn & Bacon, Boston.
- Méhes József (1985): *Tiflopedagógia*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Mesterházi Zsuzsa (1994): A „Tanulási klinika” program a tanulási problémák megelőzéséért, enyhítéséért. *Gyógypedagógiai Szemle*, **22**. 2. sz. 120–123.
- Mesterházi Zsuzsa (1996): A gyógypedagógia kompetenciakörébe tartozó népszerű megnevezése és értelmezése Magyarországon. *Gyógypedagógiai Szemle*, **28**. 3. sz. 225–227.
- Mesterházi Zsuzsa (2001, szerk.): *Gyógypedagógiai lexikon*. ELTE BGGYTFK, Budapest.
- Mesterházi Zsuzsa (2007): Változik-e a gyógypedagógia identitása? *Iskolakultúra*, **17**. 6–7. sz. 150–163.
- Mészáros István, Németh András és Pukánszky Béla (2004): *Neveléstörténet. Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. Osiris Kiadó, Budapest. 366–381.
- Nagy Péter Tibor (2012): A magyar fogyatékosok iskolázottság történetéhez. *Iskolakultúra*, **22**. 6. sz. 3–13.
- OECD (2012): *Education at a glance 2012. Highlights*. OECD Publishing, Paris. DOI: [10.1787/eag_highlights-2012-en](https://doi.org/10.1787/eag_highlights-2012-en)
- Papp Gabriella (2002): Tanulásban akadályozott gyermekek iskolai integrációja a szakemberek közötti kooperáció tükrében. *Magyar pedagógia*, **102**. 2. sz. 159–178.
- Papp Gabriella (2012): Az integráció, inklúzió fogalmak tartalmi elemzése gyógypedagógiai megközelítésben nemzetközi és magyar szinten. *Gyógypedagógiai Szemle*, **40**. 4–5. sz. 295–304.
- Pető Ildikó és Endre Katalin (2008): Az inklúzió és a Warnock jelentések (1978, 2005). *Iskolakultúra*, **18**. 5–6. sz. 112–122.
- Radványi Katalin, Regényi Enikő Mária és Csorba János (2013): „Emberhez méltó jobb lakó- és életkörülmények nekik is.” Értelmileg akadályozott emberek életminősége és a kitagolás kérdése. *Gyógypedagógiai Szemle*, **41**. 4. sz. 262–274.
- Slee, R. (2006): Limits to and possibilities for educational reform. *International Journal of Inclusive Education* **10**. 2–3. sz. 19–119. DOI: [10.1080/13603110600578372](https://doi.org/10.1080/13603110600578372)

A fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos holisztikus megközelítések kialakulásának összefüggései

- Speck, O. (1998): *System Heilpädagogik: eine ökologisch reflexive Grundlegung*. Ernst Reinhardt Verlag, München, Basel.
- Subosits István (2002): Az árvákról való intézményes gondoskodás kezdetei hazánkban. *Gyógypedagógiai Szemle*, **30**. 3. sz. 211–218.
- Subosits István és Szőlősi Ferenc (2007): 180 éves a magyarországi vakok oktatása. *Gyógypedagógiai Szemle*, **35**. 4. sz. 316–317.
- Szellő János (2009): *A foglalkoztatási rehabilitáció elmélete és gyakorlata*. ELTE Bárczy Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest.
- Szabó Ákosné (2014): Esélyek és egyenlőtlenségek. Gondolatok a tanulásban akadályozott személyek iskolai és társadalmi integrációjának összefüggéseiről. *Gyógypedagógiai Szemle*, **42**. 1. sz. 1–8.
- Szabó Diána (2013): Útban az egyenlő esélyű közszolgáltatásokhoz való hozzáférés felé. Előadás. XIII. Országos Neveléstudományi Konferencia, Eger, 2013. november 7–9.
- Szabó Diána (2015): Utazó gyógypedagógiai szolgáltatás a résztvevők oldaláról. A Közép-magyarország régióban végzett interjú vizsgálat tapasztalatai. *Iskolakultúra*, **25**. 5–6. sz. 74–92.
DOI: [10.17543/iskkult.2015.5-6.74](https://doi.org/10.17543/iskkult.2015.5-6.74)
- Tausz Katalin és Lakatos Miklós (2004): A fogyatékos emberek helyzete. *Statistikai Szemle*, **82**. 4. sz. 376.
- UNESCO (1994): The salamanca statement and framework for action on special needs education. Ministry of Education and Science. Spain. http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF. Letöltés ideje: 2014. április 19.
- UNESCO (2005): Guidelines for inclusion: Ensuring access to education for all. United Nations Educational Scientific and Cultural Organization. <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001402/140224e.pdf>. Letöltés ideje: 2014. április 19.
- UNESCO (2010): *Inclusion in education: The participation of disabled learners. World education forum 2010*. UNESCO, Dakar, Segal.
- The Warnock Report (1978): Special educational needs. Report of the committee of enquiry into the education of handicapped children and young people. Her Majesty's Stationery Office, London. <http://www.educationengland.org.uk/documents/warnock/warnock1978.html>. Letöltés ideje: 2015. április 19.
- Warnock, M. (2005): Special educational needs: A new look. Impact No. 11. Philosophy of Education Society of Great Britain. London.
- WHO (1980, 2001, 2005): ICF Checklist, Version 2.1a, Clinician form. <http://www.who.int/classification/icf>. Letöltés ideje: 2015. április 19.

Melléklet

1. melléklet. A fogyatékos fogalmak mögött húzóó eltérések társadalomtudományi nézőpontú összehasonlítása

Időszak	1975–1980
Terminológiai kifejezések	Mo: Értelmi fogyatékos; egészség károsodás; siketvak (<i>Czeizel, Lányiné és Rátay, 1978; Göllész, 1979</i>); USA: exceptional educational needs (különleges nevelési szükséglet) (<i>Mesterházi, 2007</i>), Anglia: speciális oktatási szükséglet (special educational needs); hátránnyal rendelkező gyerekek (handicapped children); The Warnock Report (1978)
Terminológia besorolása	Orvos-biológiai modell; leíró jellegű; defektusorientált nézőpont; egyes fogyatékosági csoportoknál jelen van: súlyosság szerinti differenciálás pl. értelmileg akadályozottaknál (<i>Lányiné, 2009</i>)
Politikai célok	Nincs egységes célkitűzés; Mo: materialista-ateista világnézet; USA: legkevésbé korlátozó környezet (least restricting environment) biztosítása (1975. évi oktatási tv); Anglia: a speciális nevelési szükségletű gyerekeket integrálni kell az oktatás és a közösségi élet területén
Társadalomkép	Általános emberkép: idős és a fogyatékos értéktelen; társadalmon kívüli; gazdasági szempontból jelentős teher; társadalmi rehabilitáció, védőmunkahely (<i>Göllész, 1979</i>)
Felnőttkép	Perifériára szorulás; önálló életvezetésre képtelenség; szociális kirekesztettség; felnőtt értelmi fogyatékos nevelése (<i>Göllész, 1979</i>)
Iskolakép	Mo: Kirekesztettség; képezhetlenség; egyházi intézmény; speciális intézet; iskolai és otthoni kultúra közötti illeszkedési zavar; megjelenik: egyéni adottságok, más követelmények; USA: sokoldalú pedagógiai vizsgálatok bevezetése; Olaszország: 2 főnél nem lehet több fogyatékos gyermek egy osztályban; pedagógiai asszisztens biztosítása (1977. évi oktatási tv.)
Családkép	Kisgyermekkorban családi kapcsolatok hiánya; elkülönített; nevelés; mintaadó: orvos nevelő, gondozó, tanár
Gyermekkép	Szociálisan kirekesztett, kiszolgáltatott, szerencsétlen gyermek;

A fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos holisztikus megközelítések kialakulásának összefüggései

1. melléklet folytatása

Időszak	1980–1985	1985–1990
Terminológiai kifejezések	Betegség, károsodás(imparment); fogyatékossg (disability); hátrány(handicap); behinderung (akadályozottság); hiányosság (deficience); tiflopedagógia (Méhes, 1985; WHO, ICIDH, 1980)	Betegség → károsodás → fogyatékossg → hátrány; deficiency (hiányosság) blindness (vakosság) (Ainscow és Muncey, 1989)
Terminológia besorolása	Orvos-biológiai modell; leíró jellegű kompetencia orientált nézőpont elterjedése (Papp, 2002)	Orvos-biológiai modell; leíró jellegű; kompetencia orientált nézőpont; néhol megjelenik: súlyosság szerinti differenciálás
Politikai célok	Mo: önfenntartásra való felkészítés fogyatékos személy foglalkoztatása a szociális kiadások csökkentése (Szellő, 2009); Anglia: megjelenik a speciális nevelési szükséglet fogalom a tv-ben (1981. évi oktatási tv.)	Esélyteremtés a jobb képességűek számára 1989; egyezmény a gyermekek jogairól, New York; esélyteremtés alapvető szabályai; Mo: fogyatékosokról való állami gondoskodás (1985. évi I. tv.)
Társadalomkép	Mo: korlátozott szocializáció; előítélet, diszkrimináció; ENSZ szervezetei: foglalkoztatási rehabilitáció; normalizáció gondolata	Korlátozott szocializáció; előítélet, diszkrimináció; ENSZ szervezetei: foglalkoztatási rehabilitáció
Felhőtípus	Kizsákmányolt ember; az intézetben nevelkedett jobb képességűek dolgozhattak	Kizsákmányolt ember; az intézetben nevelkedett jobb képességűek dolgozhattak.
Iskolakép	Mo: Speciális iskolákban: kísérletek az alapismertek és készségek elsajátítására; önálló munkavégzésre való felkészítés; vakok nevelésénél: vallásosságra nevelés; szociálisan kirekesztett (Gordosné, 2007); Anglia: szabad iskolaválasztási jog	Mo: iskolák megkülönböztető nevének eltörlése; fejlesztő iskola létrejötte (1985. évi I. tv.) Megjelenik: kiegészítő iskola; népiskola mellett működő kiegészítő osztályok; USA: integráció (mainstreaming) (Lewis és Doorlag, 1987)
Családkép	Az előző időszak családképe meghatározó; néhol már megjelenik: a nukleáris családkép is.	Nukleáris családkép; egyszülős családkép, de jellemző az elkülönített nevelés is (pl.: fogyatékosok ápoló, gondozó otthona)
Gyermekkép	Támaszra szoruló gyermek	Támaszra szoruló gyermek

1. melléklet folytatása

Időszak	1990–1995
Terminológiai kifejezések	Betegség → károsodás → fogyatékos → hátrány (UNESCO, 1994; EC, 1990) egészségkárosodás; speciális nevelési szükséglet (Ainscow, 1994) No: sonderpädagogischer Förderbedarf (gyógypedagógiai fejlesztési szükséglet) (Artiles, 2003); Mo: megváltozott munkaképesség (1991. évi IV. tv. a foglalkoztatásról)
Terminológia besorolása	Zömmel orvos-biológiai modellek- leíró jelleggel; kompetencia orientált nézőpont; néhol megjelenik: súlyosság szerinti differenciálás. USA: bio-pszico-szociális megközelítés
Politikai célok	Fogyatékoság elfogadásával kapcsolatos pozitív törekvések; a fogyatékoságon alapuló diszkrimináció tilalma. USA: emberi jogok védelme (EC, 1990. évi tv.); tagállamok elköteleződése az integráció mellett (ENSZ, 1993); Mo: emberi jogok védelme (1993. évi XXXI. tv.); 1993. évi LXXIX. tv. a közoktatásról; 1993. évi III. tv. szociális ellátásról
Társadalomkép	EU: társadalmi beilleszkedés; szociális integráció USA: társadalmi beilleszkedés; teljes integráció; Mo: egyenlő jogok; megválasztható szociális ellátási forma: családi, lakóotthoni, intézményi
Felhőtípus	Önérvényesítő, jogilag egyenlő ember képe; autonómia
Iskolakép	EU: oktatás demokratizálása; iskolai integráció, „mindenki iskolája: egyenlő alap-közép, és felsőfokú oktatási lehetőségek; Filozófikus gondolkodás: ökológiai szemléletmód (gyermek és a környezete), holisztikus szemlélet előretörése (Haeberlin, 1990); Mo: 1993-tól minden fogyatékos gyermek/tanuló képezhető; fejlesztő felkészítés; gyógyító-nevelő eljárások, módszerek differenciálása; tanulási képesség zavarának vizsgálata (Mesterházi, 1994); Szociális intézmény: lakóotthon megjelenése; szakmai kezdeményezések
Családkép	Nukleáris családmodell; egyszülős családmodell, de jellemző az elkülönített nevelés is.
Gyermekkép	Többlet-támogatásra szoruló gyermek

A fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos holisztikus megközelítések kialakulásának összefüggései

1. melléklet folytatása

Időszak	1995–2000
Terminológiai kifejezések	Enyhe értelmi fogyatékos személy (<i>Mesterházi, 1996</i>) különleges bánásmódot igénylő tanuló (<i>Bánfalvy, 1998, 1999; Hatos, 1996</i>); társadalmi hátrány; (BNO, 1995; ENSZ, 1997; EU, 1997); speciális nevelési szükséglet (<i>Csányi, 1993, 1995</i>); normalizációs elv hangsúlyozása (<i>Speck, 1998; Bűrli, 1997</i>).
Terminológia besorolása	Orvos-biológiai modell, leíró jellegű, kompetencia orientált nézőpont; Német nyelvterületen: bio-pszicho szociális megközelítés, néhol megjelenik konkrét értékelés, csökken a fogalom negatív konnotációja.
Politikai célok	Mo: Rendszerváltás utáni kormánystratégia: munkanélküliek visszaillesztése a munkaerőpiacra; EU: Amszterdami szerződés (European Communities, 1997): átfogó közösségi stratégia irányelvek, politikák harmonizációja; kompenzatórikus filozófia (<i>Lóránd, 2002</i>)
Társadalomkép	Gyermekvédelem: 1997. évi XXXI tv. esélyegyenlőség: 1998. évi XXVI. tv.; európai fogyatékosügyi politika: legkevésbé korlátozó környezet megteremtése; társadalmi integráció; fogyatékossg megértése, elfogadása, pozitív diszkrimináció
Felhőtkep	Integráció lehetősége, önálló életvezetésre képes lehet
Iskolakép	Liberális iskoláztatás eszménye; speciális mellett jelen van az integrált oktatás; kompenzáló, felzárkóztató programok elterjedése (hazánkban is); EU: individualizáció; inklúzió; legkevésbé korlátozó környezet; No: megjelenik a „mindenkit integrálni” szemlélet, kompetenciatranszfer szerep (<i>Feuser, 1997</i>)
Családkép	Nukleáris családmódel; egyszülős család-módel, de jellemző az elkülönített nevelés is; cél: életfeltételek közelítése a „normálishoz” (<i>Hatos, 1996</i>)
Gyermekkép	EU: Különleges bánásmódot igénylő gyermek; individualizált gyermek

;

1. melléklet folytatása

Időszak	2000–2005
Terminológiai kifejezések	Mo: megváltozott nomenklatura pl.: tanulásban akadályozott-értelmileg akadályozott (<i>Mesterházi</i> , 2001) a funkcióképesség, a fogyatékoság, rokkantság és az egészség nemzetközi osztályozása, fogyatékos személyek joga, képesek jogaik érvényesítésére (WHO, 2001; FNO, 2001, 2003, 2004; UNESCO, 2005; <i>Bürli</i> , 2003; speciális nevelési szükségletű tanuló (EADSNE, 2003; <i>May</i> és <i>Raskie</i> , 2004; <i>Réthy</i> , 2002)
Terminológia besorolása	Orvos-biológiai modell; kompetencia orientált nézőpont; objektívebb leíró, konkrét értékelés, áttekinthető, viszonyítható; Nemzetközi szervezeteknél; USA-ban ill. egyes magyar szerzőknél megjelenik a bio-pszicho-szociális modell
Politikai célok	Európai Fogyatékosügyi Stratégia (2004-2010) a fogyatékos személyekről pozitív gondolkodás, közösségi értékek felismerése; egyenlő bánásmód és a szegregáció tilalma: 2003. évi CXXV. tv; horizontális célok az élet valamennyi területén; hátrányos megkülönböztetés tilalma
Társadalomkép	Közösségbe beilleszkedő ember; önértékvényesítés (<i>Kálmán és Könczei</i> , 2002)
Felnőttkép	Egyenlő esélyű felnőtt; elfogadó társadalom; felnőtt korban is biztosítani a speciális felkészítést; élethosszig tartó tanulás; EU: munkaerőpiaci esélyegyenlőség;
Iskolakép	A 2001. évi CI. tv.: fogyatékos felnőttek képzésének lehetőse emelt szintű normatíva, egyénhez igazodó fejlesztés; 29/2002. (V.17.) OM rendelet: a fogyatékos hallgatók jogai a felsőoktatásban; egyenlő bánásmód biztosítása; hátrányos megkülönböztetés tilalma, korszerű technológiák használata; épített környezet; gyermekközpontú iskola; USA: inkluzív oktatás; egyénhez igazított fejlesztő eljárás (<i>May</i> és <i>Raskie</i> , 2004)
Családkép	Nukleáris családmódel; egyszülős családmódel, de jellemző az elkülönített nevelés is; cél: életfeltételek közelítése a „normálhoz”
Gyermekkép	Speciális nevelési szükségletű gyermek, gyermekközpontúság

A fogyatékossgal élő személyekkel kapcsolatos holisztikus megközelítések kialakulásának összefüggései

1. melléklet folytatása

Időszak	2005–2010
Terminológiai kifejezések	Társadalmi hátrány; speciális nevelési szükséglet (ENSZ, 2006; <i>Könczei</i> , 2009; <i>Farkas</i> , 2008; UNESCO, 2010); intellektuális képességzavar (<i>Lányiné</i> , 2009); inkluzív szemlélet (<i>Koczor és Németh</i> , 2007; <i>Slee</i> , 2006; <i>Buchner és mtsai.</i> , 2009)
Terminológia besorolása	Szociális modell; kompetencia orientált nézőpont; USA : bio-pszicho-szociális modell, inkluzív szemlélet (teljes befogadás)
Politikai célok	Határokat átívelő közös gondolkodás; antidiszkriminációs politika; ENSZ egyezmény: általános emberi jogok széleskörű biztosítása; Mo : a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. tv.; USA : IDEA- Fogyatékos Személyek Oktatási tv-e 2010
Társadalomkép	Társadalmi szintű humánus szemlélet; társadalom: befogadó, demokratikus berendezkedés; pluralizmus; gazdasági fejlettség fokozása; fogyatékosokat érintő megerősítő intézkedések (2007. évi XCII. tv)
Felhőtkép	Egyenlő jogú ember
Iskolakép	Az intézményrendszer differenciáltsága, DÖK, érdekvérvényesítés, szociális képességek fejlesztésének lehetősége; Mo : együtt és különnevelés, intézménytípusok közötti átjárhatóság nélkül, pozitív diszkrimináció; többletpont a felsőoktatásban; Anglia : univerzális pedagógia (universal education) (<i>Warnock</i> , 2005)
Családkép	Nukleáris családmódel; egyszülős családmódel, de jellemző az elkülönített nevelés is; cél: életfeltételek közelítése a „normálishoz
Gyermekkép	Speciális nevelési szükségletű gyermek, gyermek-központúság

1. melléklet folytatása

Időszak	2010–2014
Terminológiai kifejezések	Sajátos nevelési igényű gyermek, speciális nevelési szükségletű gyermek; fogyatékossgal élő személy (EADSNE, 2011, 2012; Papp, 2012; Radványi és munkatársai, 2013; Byrne, 2013; Szabó, 2014)
Terminológia besorolása	Bio-pszicho-szociális modell; kompetencia orientált nézőpont
Politikai célok	Fogyatékosügyi Stratégia (2010–2020); Lemorzsolódás 2020 stratégiai program (European Commission, 2011); méltányosabb köznevelési rendszer megteremtése (2011. évi CXCV. tv) a gyógypedagógiai szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés
Társadalomkép	Az előző időszak társadalomképe meghatározó. Teljes integráció (beolvadás)
Felhőtkep	A társadalom teljes értékű, hasznos tagja. Joga van a munkához és számára a legkevésbé korlátozó környezet biztosításához.
Iskolakép	Az előző időszak iskolaképe meghatározó. Szakmai igény: szegregáló intézményrendszer megszüntetése, legkevésbé korlátozó környezet megteremtése (Papp, 2012); lemorzsolódás visszaszorítása, inkluzív oktatás, a kétféle intézménytípus átjárhatósága. Valamennyi fogyatékossgal élő gyermek oktatásának megvalósítása (fejlesztő iskolai nevelés).
Családkép	Nukleáris családmodell, illetve csonka család; cél: családi közegben nevelkedés
Gyermekkép	Speciális nevelési szükségletű gyermek, individuum

ABSTRACT

CONNECTIONS IN THE EVALUATION OF HOLISTIC APPROACHES TO THE DISABLED IN HUNGARY

Diana Szabó

A search for scholarship on the history of educating handicapped students in Hungary has produced only a few historically valuable comparative sociological studies. The aim of this paper is to present a comprehensive picture of the development of special education in Hungary and its present challenges. It also follows up on developmental trends in policy for the handicapped with a socio-economic focus. In my research, I sought an answer to the question: what kinds of original and unique developmental paths can be detected in the terminologies used in national special education? And what kinds of sociological changes have been imposed on it vis-à-vis the political aims and ideologies of the different eras? The sources of this research are the relevant national and international regulations and the international and national scholarly literature. In applying theoretical definitions, some terminological problems concealed behind the notions have been addressed, thus also raising questions not only for professional audiences, but also for legal and governmental ones. It is strategically important that the various policies should be streamlined, as this is a basic condition of cooperation between the various parties involved. The most important – indeed, urgent – policy problems regarding the handicapped are also outlined.

Magyar Pedagógia, 115(4). 319–341. (2015)
DOI: 10.17670/MPed.2015.4.319.

Levelezési cím / Address for correspondence: Debreceni Egyetem, Humántudományok
Doktori Iskola, H-4010 Debrecen, Egyetem tér 1.